

суспільних правоохоронних відносин є об'єктивно необхідним, відповідає тенденціям відродження традицій та самобутності української нації, зокрема, в аспекті часткового поширення механізмів правового гарантування недоторканості ustalених у звичаєвому обороту фамілістичних відносин (різновиду суспільних відносин, дотичних до сімейних у розумінні ст. 3 Сімейного кодексу України). Останні ж так само традиційно займають суттєву нішу в системі соціально корисних зв'язків практично будь-якої людини в нашій країні. У зв'язку з цим, суспільно небезпечні посягання на них, зокрема, у спосіб погроз чи насильства щодо близьких осіб, потенційно з великим ступенем вірогідності здатні вплинути на поведінку працівника правоохоронного органу, спричинивши дисфункцію виконання ним своїх службових обов'язків та порушивши відносини у сфері правоохоронної діяльності як такої.

Водночас немає й можливості визначити вичерпний перелік близьких осіб, адже навіть ідентичні соціальні статуси в кожній конкретній ситуації можуть не обумовлювати фактичної близькості у змісті відносин між працівником правоохоронного органу й відповідною особою. Через це вважаємо за можливе, запровадивши категорію «близькі особи» на позначення додаткової категорії потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК України, віднести процес її тлумачення до сфери правозастосувального розсуду. Такий техніко-юридичний спосіб викладу норм права є достатньо поширеним у практиці правотворчості [7, с. 34-68].

Підсумовуючи, зазначимо, що потерпілий є обов'язковою об'єктивною ознакою складу злочину, передбаченого ст. 345 КК України. У зв'язку з цим, від обгрунтованості опису його ознак в тексті закону

про кримінальну відповідальність прямо залежить повнота правового захисту й основного безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину – суспільних правоохоронних відносин. Сподіваємося, сформовані нами пропозиції сприятимуть оптимізації механізмів кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів від погроз або насильства щодо них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подоляка А. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність / А. Подоляка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1643/>
2. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова та ін. – Х.: Консум, 1996. – 160 с.
3. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 576 с.
4. Осадчий В. І. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту / В. І. Осадчий // Право України. – 1997. – № 11. – С. 71-75.
5. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2012 від 18.04.2012 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12>.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/para3#n3>.
7. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / М. Б. Рісний. – Львів, 2006. – 189 с.

УДК 347.232.11

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА БЕЗДОГЛЯДНУ ДОМАШНЮ ТВАРИНУ

Устименко О. А.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті на підставі законодавчих норм та теоретичної бази проаналізовано наявний порядок набуття права власності на бездоглядну домашню тварину та запропоновані варіанти його удосконалення.

Ключові слова: право власності, домашня тварина, бездоглядна домашня тварина, цивільне законодавство, власник.

Анотация: В статье на основании законодательных норм и теоретической базы проанализирован существующий порядок приобретения права собственности на безнадзорное домашнее животное и предложены варианты его усовершенствования.

Ключевые слова: право собственности, домашнее животное, безнадзорное домашнее животное, гражданское законодательство, собственник.

Annotation: In this article based on legislation and theoretical framework analyzes the existing procedure of acquiring ownership neglected pet and proposed options for its improvement.

Key words: ownership, pet, neglected pet, civil law, the owner.

У сучасному світі тварина виступає органічним елементом навколишнього природного середовища, джерелом естетичного, виховного, промислового та

харчового забезпечення потреб суспільства. Оскільки тварина виступає унікальним, «одухотвореним», об'єктом цивільних прав, правове регулювання її статусу є доволі специфічним й потребує прискіпливої уваги та вдосконалення.

Дослідженням правового статусу об'єктів тваринного світу, у тому числі окремими питаннями набуття права власності на нього, у різні часи займалися такі науковці як В.Л. Мунтян, В.В. Шеховцов, Л.Д. Нечипорук та ін. [1]. Проте, цивільно-правовий аспект набуття права власності саме на тварину як на об'єкт цивільних прав, у тому числі на бездоглядну домашню тварину, практично залишився осторонь сфери наукових інтересів.

Мета статті полягає у тому, щоб на підставі законодавчих норм та теоретичної бази проаналізувати наявний порядок набуття права власності на бездоглядну домашню тварину та запропонувати можливі шляхи його вдосконалення.

Одним зі способів набуття права власності на тварину є набуття права власності на бездоглядну домашню тварину. В такому випадку об'єктом виступає тварина, яка внаслідок певних обставин не має власника або власник якої невідомий. Законодавцем бездоглядна домашня тварина прирівняна до безхазяйної речі, що передбачається виключенням із загального правила набуття права власності на безхазяйну річ, передбаченого ч. 3 ст. 335 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2]. «Безхазяйна річ» є родовим поняттям, яке охоплює у числі інших таке видове поняття як «бездоглядна домашня тварина» [3, с. 123].

Загалом, бездоглядною вважається така домашня тварина, яка за певних обставин вийшла з-під догляду власника поза його волею. Бездоглядність тварини буде відсутня у випадку, коли особа (наприклад, пастух або ветеринар) в силу договору або за волею власника (наприклад, особі було довірено вигул тварини або її тимчасове тримання) здійснює володіння твариною, не будучи при цьому її власником. Тобто, тварина буде вважатись бездоглядною, якщо вона не знаходиться у володінні власника (або особи, що виконує його функції), й по відношенню до неї буде відсутня можливість негайного контролю. Вочевидь, бездоглядність, як ознака, в такому випадку не може бути застосована щодо диких тварин, які перебувають у стані природної волі.

Проте, не зовсім правильним буде ототожнення термінів «безпритульна тварина» та «бездоглядна домашня тварина». Законодавцем у глосарії Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» надано визначення безпритульних тварин, якими є домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини [4]. Визначення ж бездоглядної домашньої тварини ані у ЦК України, ані у галузевих нормативно-правових актах взагалі не надано. Як визначає вищевказаний законодавчий акт, домашні тварини – це собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі [4]. За таких обставин, можна дійти висновку, що, наприклад, худоба, яка заблукала, відбилася від стада, втекла або

за інших тотожних обставин не знаходиться у володінні свого власника, не може бути віднесена до бездоглядних домашніх тварин, адже законодавець у вищевказаному законі розмежує тварин домашніх та тварин сільськогосподарських. Між тим, статтею 341 ЦК України врегульовано порядок набуття права власності на робочу або велику рогату худобу, яку також віднесено до бездоглядних домашніх тварин [2]. Доволі сумнівним видається можливість у вітчизняних реаліях, наприклад, корів, залишившись без нагляду власника, «створювати напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини». Вочевидь, означене має бути усунуто на законодавчому рівні з метою уникнення термінологічної плутанини та підміни понять. Відкритим також залишається питання щодо можливості визнання бездоглядною твариною дику тварину, що перебуває у неволі (наприклад, хижаки, що утримується у приватних зоопарках) або екзотичну тварину, чимала кількість яких перебуває у приватній власності громадян України, та які вибули з-під контролю власника або особи, що виконує її функції. Можна спрогнозувати зростання суспільного інтересу до поставленого питання, адже, як зазначають дослідники, у сучасній Україні екзотичні тварини (до числа яких входять крокодили, пітони, павичі та ін.) виступають своєрідними атрибутами престижу, а український «чорний ринок екзотики», згідно оцінок Інтерполу, вийшов на друге місце після торгівлі наркотичними засобами, випередивши торгівлю зброєю [5].

Існує спеціальна обов'язкова процедура набуття права власності на бездоглядну домашню тварину, яка полягає в активному здійсненні особою дій, що ставляться їй за обов'язок [3, с. 141]. Означена процедура початковим етапом має затримання бездоглядної домашньої тварини. Але цілком логічним є те, що цьому етапові повинно передувати виявлення такої тварини та формування у особи стійкого переконання стосовно того, що виявлена нею тварина є бездоглядною. Факт виявлення тварини ще не породжує обов'язку в особи, яка її виявила, здійснити дії по заволодінню твариною або повідомити про це власника. Цей обов'язок настає з моменту затримання тварини [3, с. 156].

Наступним етапом буде вже безпосередньо затримання тварини особою, яка її виявила. Законодавець оперує правовою конструкцією «особа, яка затримала бездоглядну домашню тварин», а не «особа, яка знайшла бездоглядну домашню тварину». Це означає, що по відношенню до тварини вимагаються відповідні умови для підтримки її життєдіяльності, адже в абстрактному сенсі затримати тварину можна спричинивши їй шкоду, знерухомивши своїми діями або навіть вбивши. При цьому, проводячи паралелі з кримінальним правом, під затриманням тварини слід вважати позбавлення тварини можливості вільно пересуватись та змінювати місцезнаходження поза контролем людини, що її затримала. Затримання може полягати як в активних діях людини, що затримує бездоглядну домашню тварину (наприклад, перенесення тварини до власної квартири або будинку), так і в пасивних діях (наприклад, людина не відчиняє двері приміщення, в якому опинилась тварина). Проте, при

цьому воля людини має бути спрямована на встановлення володіння над цією твариною.

Варто звернути увагу на ще один нюанс. В разі відшукування особи, якій належить тварина, ця особа повинна навести докази того, що саме вона є власником затриманої бездоглядної тварини. Зазвичай, особа може підтвердити лише факт володіння твариною за допомогою, наприклад, свідчень інших осіб, або фото- чи відеозаписів. Факт же наявності права власності саме на цю тварину, а не на іншу, подібну їй за типом або видом, може бути безапеляційно доведений лише, наприклад, за допомогою чипування домашньої тварини [6] або присвоєння ідентифікаційного номеру сільськогосподарській тварині [7].

Після затримання бездоглядної домашньої тварини особа, що його здійснила, має дві законодавчо зобов'язуючі моделі поведінки. Перша модель застосовується у разі, якщо особа, що затримала бездоглядну домашню тварину, негайно сповіщає про це її власника та повертає тварину. Ця модель поведінки можлива у випадку, коли особі, що затримала бездоглядну домашню тварину, відомий власник цієї тварини або його місцезнаходження чи контактні дані (наприклад, зазначена відповідна інформація на нашій тварині). При цьому може виникнути ситуація, при якій момент сповіщення власника тварини та момент повернення тварини власникові не збігаються у часі, а обраховуються відповідними часовими проміжками (днями, тижнями абошо). В такому випадку відповідно до ЦК України особа, яка затримала тварину, має право на відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням тварини, з врахуванням вигод, здобутих від користування нею [2].

Але на практиці можлива ситуація, коли особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, після сповіщення власника тварини про це не має можливості або бажання здійснювати утримання цієї тварини до повернення її власникові. У ЦК України визначається порядок передачі бездоглядної домашньої тварини іншій особі, якщо вона може забезпечити утримання та догляд за твариною, або ж передача тварини міліції чи органу місцевого самоврядування тільки на час розшуку власника [2]. Нею може виступати як фізична особа, яка доведене свою спроможність здійснювати утримання тварини та догляд за нею, так і юридична особа, наприклад, притулок для тварин. Певне ускладнення полягає у тому, що відповідно до вимог чинного законодавства, у притулку утримуються вилучені безпритульні тварини, тварини, вилучені у власників за рішенням суду, а також тварини, від яких власники відмовились у зв'язку з неможливістю їх утримання. Домашні ж тварини утримуються на договірних засадах [8]. Враховуючи плутанину з дефініціями «бездоглядна тварина» та «безпритульна тварина» дану норму, на нашу думку, необхідно доповнити положенням про можливість передачі до притулку затриманої бездоглядної домашньої тварини, власника якої встановлено, але він тимчасово відсутній, до його з'явлення, із покладенням на нього обов'язку відшкодування усіх витрат, пов'язаних з утриманням тварини у притулку.

Існує точка зору щодо того, що особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, до

моменту виникнення на неї у цієї особи права власності виступає незаконним володільцем. Мова йде про незаконного добросовісного володільця, оскільки набуття на законних підставах права власності закон пов'язує з юридичним складом, який включає факти: вчинення відповідних дій з боку особи, яка заволоділа таким майном, як-то повідомлення про факт певних компетентних органів, належне утримання майна протягом визначеного строку, а також його невтруєваність за цей строк власником або іншою повноважною щодо цього особою тощо [9]. Невиконання особою, яка затримала бездоглядну домашню тварину, вимог закону щодо повідомлення про це власника та подальшу передачу тварини власникові є перешкодою для виникнення в неї права власності на цю тварину. За таких умов, власник тварини має право пред'явити вимогу про повернення тварини в межах загального трирічного строку позовної давності.

Друга модель поведінки застосовується у разі, коли власник затриманої бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі. В такому випадку особа, що затримала тварину, повинна протягом трьох днів заявити про це міліції або органам місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника [2]. Законодавець при цьому не позбавляє права самостійно вживати особою, що затримала бездоглядну домашню тварину, заходів щодо розшуку її власника. Максимальний строк, відведений законодавцем на розшук власника бездоглядної домашньої тварини з моменту заявлення про її затримання становить шість місяців щодо робочої або великої рогатої худоби і два місяці щодо інших домашніх тварин.

Проте вірогідною є ситуація, коли особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, в силу різноманітних причин (об'єктивних – недостатність коштів, відсутність необхідних умов для утримання тварини, або суб'єктивних – відсутність бажання утримувати тварину, спеціальних навичок) не може залишити тварину у себе і належним чином утримувати. В такому випадку тварина має бути переданою іншій особі, якщо ця особа може забезпечити утримання та догляд за твариною з додержанням ветеринарних правил [2]. Передача тварини повинна розглядатися як свідчення про відмову особи, яка затримала бездоглядну домашню тварину, від набуття права власності на неї. В цьому випадку дане право може виникнути тільки у цієї особи, на утриманні та в користуванні якої перебуває тварина. Законодавець ставить можливість набуття права власності на таку тварину в залежність від наявності або відсутності інтересу на цю тварину з боку особи, у якої вона перебувала на утриманні та в користуванні. Тобто інтерес в цьому випадку виступає, з одного боку, складовою одного з елементів юридичного складу виникнення права власності, а з іншою – передумовою виникнення у особи такого ж суб'єктивного права [10].

Окремо слід зазначити, що повідомлення відповідних органів влади та правоохоронних органів не означає автоматичну передачу їм затриманих бездоглядних домашніх тварин на утримання та в користування, оскільки міліція та органи місцевого самоврядування не наділені компетенцією щодо утримання таких тварин. Проте, ЦК України зазначає,

що особа, яка затримала тварину, може на час розшуку власника передати її міліції або органів місцевого самоврядування [2]. Тобто, необхідним є законодавче врегулювання процедури передачі міліції або органу місцевого самоврядування затриманої бездоглядної домашньої тварини та подальшого скерування переданої тварини особі, яка наділена здатністю та можливістю утримувати цю тварину.

Слід також зазначити й про те, що особа, у якій знаходиться тварина, вправі використовувати її корисні властивості та якості. Всі надходження від тварини визнаються «вигодою, здобутою від користування твариною», і підлягають заліку при відшкодуванні витрат на утримання тварини її власником [2]. Вочевидь, у разі, якщо сума витрат на утримання тварини не покривається вигодами, отриманими від її використання, то власник тварини зобов'язаний відшкодувати цю різницю. Проте, законодавчо не вирішено залишається ситуація, при якій здобуті від використання тварини вигоди перевищують витрати на її утримання. Вбачається, що особа, у якій на утриманні або в користуванні перебувала тварина, діяла в інтересах власника тварини належним ставленням до неї. Проте, доля означеної різниці має вирішуватись за волею сторін або на розсуд суду.

Особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину або особа, якій цю тварину було передано на утримання та в користування, автоматично набуває обов'язків по забезпеченню тварини необхідними умовами тримання (з урахуванням виду, розміру тварини, кліматичних умов тощо) та підтримання її у належному стані (забезпечення харчуванням, проведення лікування абощо). Відповідно до вимог чинного законодавства, виконання вказаних обов'язків не повинні бути пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами. Але в разі жорстокого поводження з твариною, до відповідної особи можуть бути застосовані цивільно-правові санкції. Зокрема, ст. 12 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» передбачає, що право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені за рішенням суду шляхом їх оплатного вилучення або конфіскації [4]. Втім, конфіскація – це підстава припинення права власності, про що зазначено у ст. 354 ЦК України. Особа, яка затримала тварину, або особа, якій тварину було передано на утримання та в користування, власниками ще не є. Також доволі алогічним видається оплатне вилучення тварини в разі жорстокого з нею поводження у вищевказаних осіб, зокрема, відкритим залишається питання щодо джерел фінансування подібного вилучення. Отже, вищевказана норма закону до цих суб'єктів застосована бути не може, тобто ситуація не отримала законодавчого вирішення. Вважаємо, що можливим є доповнення положень чинного законодавства нормою про те, що в разі жорстокого поводження з затриманою бездоглядною твариною у особи, яка цю тварину затримала, або у особи, в якій ця тварина перебуває на утриманні та в користування, тварина безоплатно вилучається. При цьому витрати, пов'язані з утриманням тварини, вказаним особам не відшкодовуються, а вартість отриманих від використання тварини вигод має бути стягнена на

користь власника тварини, якщо його буде знайдено, або, за його відсутності, на користь особи (або територіальної громади), яка стане власником тварини.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки. По-перше, визначенням «бездоглядна домашня тварина» мають охоплюватись домашні тварини, що вийшли з-під догляду власника або особи, що виконує його функції, поза його волею, та по відношенню до них відсутня можливість негайного контролю. По-друге, необхідним є чітке розмежування термінів «бездоглядна домашня тварина» та «безпритульна тварина», оскільки останнім охоплюються також тварини, що вийшли з-під догляду власника за його волею. По-третє, положення ЦК України, якими регулюється порядок набуття права власності на бездоглядну домашню тварину, слід доповнити правовою конструкцією «бездоглядна домашня тварина, у тому числі сільськогосподарська худоба» та нормою щодо покладення на власника бездоглядної домашньої тварини обов'язку доведення права власності на неї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мунтян В.Л. Правова охорона тваринного світу. – К.: Вища шк., 1969. – 107 с.; Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні / За наук. ред. проф. А.П. Гетьмана: Монографія / В.В. Шеховцов. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. – 200 с.; Нечипорук Л.Д. Право власності на об'єкти тваринного світу / Л.Д. Нечипорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2008. – № 9. – С. 236-239.
2. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І.В. Спасиби-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2011. – 624 с.
4. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст. 230.
5. Балаева Е.В. Ответственность за контрабанду диких животных в Украине / Балаева Е. // Митна справа. – 2009. – № 3 (63). – С. 31-35.
6. Єдина база чипованих тварин України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tracer.com.ua>
7. Закон України про ідентифікацію та реєстрацію тварин. – 2009. – № 42. – Ст. 635.
8. Положення про притулок для тварин. Затверджене Наказом Державного комітету ветеринарної медицини України 15.10.2010 № 439 [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1016-10>
9. О. Клименко. Правомірне незаконне володіння: аномалія в цивільному праві? // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012/ № 4, С. 79-83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document;jsessionid=141D49002B097E2B1A36D7A898C22C08?id=56836>
10. Г.Г. Харченко. Речовий інтерес у цивільному праві // Держава і право: Збірник науково-виховних праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 50. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – 2010. – С. 323-328.